

РЕЦЕНЗИЯ

На ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД на Марта Петрова

за придобиване на образователно-научна степен „доктор“ по професионално направление 2.3. Философия (Теория на познанието)

на тема:

Епистемология на понятията. Защита на концептуалния елиминативизъм

Дисертационният труд е с обем 222 страници. Състои се от седем раздела – увод, четири основни глави, заключение и библиография. Библиографията съдържа 159 заглавия на български, английски и френски език. Обхватът на дисертацията, както е описан в увода, е доста широк - подробно е изследван въпросът за понятията във философията на съзнанието, когнитивната психология, философията на науката, невронауката и епистемологията.

Като основна цел на дисертацията е да предостави възможно решение на проблема за природата и структурата на понятията. Тъй като решението е с елиминативен характер, като цел на настоящия труд може да се посочи и предоставянето на аргументация в защита на съответната теза (с. 7 от дисертацията). Задачите, които трябва да се решат с оглед постигането на целта, са три. Първата е реконструиране на проблема за природата и структурата на понятията в съвременния му вариант. Втората изисква изследване и критика на елиминативните хипотези по отношение на понятията и на първо място на най-популярната от тях – тази на Е. Машъри. Третата се състои в представяне на аргументи срещу менталистката парадигма във философията на съзнанието и когнитивната психология, както и в подкрепа на тезата, че терминът „понятие“ е редно да бъде елиминиран в рамките на академичния дискурс. Мога обосновано да твърдя,

че и трите задачи са решени по подходящ и убедителен начин и целите на дисертацията, в общи линии, са изпълнени.

Като основни методи в дисертацията са посочени концептуалният анализ, разбиран като езиков анализ, и натурализмът като търсене и следване на континуитет между философията и природните науки.

Първата глава, която се явява под №2, тъй като уводът също е номериран като част от съдържанието на дисертацията, е посветена на въпроса за същността или онтологията на понятията. Тук са разгледани основни позиции и по въпроса за съществуването на понятията според застъпените в литературата различни критерии. Посочена е тяхната непоследователност. Тезите, които са подложени на реконструкция и критичен анализ, следват същите позиции като статията в станфордската енциклопедия по философия, а именно понятията като ментални репрезентации, понятията като способност и понятията като фрегеански смисли. Приемам, че това е достатъчно изчерпателно изброяване на позициите и затова следването на посочената статия е оправдано. Оригиналната критика от страна на авторката е в експлицирането на определен вид дуализъм в когнитивната наука по отношение на понятията като ментални репрезентации. Добро попадение е също анализирането на реализма или антиреализма в разбирането за понятията. Посочена е некохерентността на реализма и хетерогенността на критериите, които се използват. Затова основателно се прави изводът, че по тези въпроси сред изследователите не съществува консенсус, а това разпилява усилията на когнитивните и невроучените, а и на философите. С оглед на заеманата впоследствие елиминативистка позиция става ясно защо авторката не взема страна към коя от трите теории за онтологията на понятията би следвало да се придържаме. Тук правят впечатление директни заемки от английски като „трутмейкъри“ и „токени“, които все пак имат поне предложения за превод на български в литературата.

Втора глава (под номер 3) се занимава с теориите за структурата на понятията. Първата стъпка в този обзор е реконструирането на т.нар. дезидерати (желателни черти) на една добра теория за структурата. Тази част повтаря изцяло съответната част в книгата на Дж. Принц „Обзавеждане на ума. Понятията и тяхната перцептивна база“. Намирам, че дезидератите, посочени от Принц и от докторантката, са прекалено много, така че практически никоя от съществуващите теории, освен тази на Принц, не ги удовлетворява (впрочем, според докторантката и теорията на самия Принц не ги удовлетворява). Препоръката ми е при бъдеща публикация те да бъдат преразгледани и там, където се припокриват, да бъдат създадени нови, обобщаващи такива. Следва обзор на съществуващите теории за структурата на понятията, разделени на класически, пост-класически и некласически. Това историческо делене не ни казва много за природата на съответните теории. Много по-добре би било те да се обобщят като теории, базирани на приликите, и теории, базирани на същностни черти на информацията, съдържаща се в понятията. Разбира се, тези названия биха могли да се формулират и другояче. Съгласна съм с реконструкциите и критиките, предложени от докторантката. Аргументите в полза на структурния плурализъм са добре издържани. Алтернативните изводи, които авторката прави, са призвани да служат като аргумент в полза на понятийния елиминативизъм. По нейните думи, „Невъзможността за съставянето на такава теория до момента може да се търси в прекалено високите изисквания към такава теория (или в неправилно посочените дезидерати). Възможно е да се допусне, че изобщо няма такива x , които да покриват всички желани черти към теорията за структурата на понятията, а различни типове x – едни отговарящи за интенционалното съдържание, други за категоризацията и т.н. Също така не е изключено да се търси друг тип обяснение, напълно различен от постулирането на понятия, за да се

обяснят въпросните явления (заедно или поотделно).“ (с. 117 от дисертацията)

1. Четвъртата глава вече се занимава целенасочено с концептуалния елиминативизъм, като се открояват различните видове елиминативизъм в противовес на разпространеното мнение, че той е монолитна позиция. И трите типа обаче, приложени към понятията, водят до един и същи извод: „Понятията не съществуват (терминът „понятие“ няма екстензия/референти) и съответно трябва да се елиминира от научния дискурс.
2. Терминът „понятие“ има екстензия/референти, но не обозначава естествен вид, следователно трябва да се елиминира от научния дискурс.
3. Независимо дали понятията съществуват и дали терминът „понятие“ има екстензия/референти, терминът трябва да се елиминира от научния дискурс, тъй като е неползотворен, вреден, подвеждащ.“ (с. 119 от дисертацията)

От тук нататък авторката пристъпва към реконструкция и анализ на елиминативизма на Е. Машъри и неговата хетерогенна хипотеза. Оказва се, че понятийният елиминативизъм на Машъри зависи от това как се разбират естествените видове. Затова авторката предприема кратък обзор на различните схващания за естествен вид, като се спира най-вече на позицията на Машъри. Оказва се, че тази позиция е онтологически обвързана с двата вида реализъм, открити в предишната глава, поради което т.нар. научен елиминативизъм на Машъри се оказва много проблематичен. Основната атака срещу тезата на Машъри обаче идва от липсата на необходимост понятията да бъдат естествени видове. Друг недостатък на хетерогенната хипотеза е невъзможността тя да бъде фалсифицирана, за което авторката предоставя съответния солиден брой (4) основания. Поставянето под съмнение на научния характер на

хетерогенната хипотеза обаче е просто маркирано, но не е подкрепено с анализ. Защо предложеното от Машъри връщане към говорене, използващо конкретните структури на понятията, т.е. прототипи и екземпляри, например, да не е научно?

Четвъртата глава за мен е с най-голяма тежест, защото тук се обяснява рамката, в която се движи изискването за понятиен елиминативизъм. Това е елиминативният физикализъм. Авторката започва с два аргумента срещу съществуването на понятията, разбрани като ментални репрезентации – онтологически и епистемологически, чиито предпоставки идват от общите положения на елиминативизма. След това се пристъпва към очертаването на цялостната рамка на елиминативния физикализъм, от който произтича и концептуалният елиминативизъм. Следвайки Д. Столяр, авторката различава материализма от физикализма на основанието, че първият е онтологическа концепция, а вторият – лингвистична. Това разграничение далеч не е широко прието във философията на съзнанието и изборът му би трябвало да бъде допълнително обоснован. За сметка на това обосноваването на предпочитанието на елиминативния физикализъм пред елиминативния материализъм са достатъчно подробно и достатъчно ясно изложени. Традиционният подход на доказване чрез допускане на противното, известен от математиката, е приложен в следващите секции. Разкритикувани са някои менталистски теории за съзнанието, а именно функционализмът и редукционизмът, за да се подкрепи елиминативния физикализъм. Това се прави доста на едро, особено като се има предвид колко разнообразни видове функционализъм, а и редуктивен материализъм съществуват. Основната критика към функционализма идва от връзката му с фолк психологията, като е отбелязано още, че той разчита на интроспективни методи, за които всички знаем, че са ненадеждни. Знам, че това излиза малко извън темата на дисертацията,

но все пак ще попитам докторантката: защо, след като е толкова ненадеждна, интроспекцията така широко се използва в когнитивната наука, макар и под различни имена (авто-доклад, протокол за мислене на глас, интервю и т.н.)? Редуктивният материализъм пък се отхвърля най-вече на базата на невронаучни данни.

По-нататък авторката предприема още един традиционен ход – изложение на критиките срещу елиминативния физикализъм и отговори на тях. Посоченият отговор обаче на обвинението в самоопровержение не ми се вижда убедителен. По-убедително е твърдението на П. С. Чърчланд, че след като не разполагаме с друга рамка, елиминативистите са принудени да използват съществуващата менталистка такава. Общо са разгледани пет аргумента срещу елиминативния физикализъм и на останалите четири е отговорено добре. Изводът, който се прави, а именно, че посочените аргументи не успяват да опровергаят елиминативния физикализъм, подсказва и съдържанието на следващата секция.

В секцията за понятията в рамката на елиминативния физикализъм се започва с тезата. Тя следната: „по всичко изглежда, че терминът „понятие“ няма място в една завършена физикалистка теория, претендираща да има научен статус.“ (с. 157 от дисертацията). Все пак се допуска възможността думата „понятие“ (в текста неправилно е написано „терминът“, което е отстъпление от защитаваната позиция) да се запази, ако се предефинира в термини за наблюдаемо поведение. Обобщавайки основанията за изключване на „понятие“ от академичния дискурс, докторантката посочва четири такива: (1) епистемологически; (2) емпирични; (3) лингвистични; (4) прагматически (с. 30 от автореферата).

Заклучението съвсем накратко обобщава резултата от работата, но не съм съгласна напълно, че същността ѝ е изследвана. По-скоро бих я

определила като защита на теза. При това тази защита ми се струва убедителна и добре аргументирана.

Работата е написана на ясен език, макар да има повече от приемливото директни заемки от английски, което споменах и по-рано. Аргументите са структурирани добре, изписани са прегледно и си вършат работата много старателно, ако мога да използвам тази метафора. Авторефератът предава адекватно съдържанието на текста. Приносите са кратко формулирани и с повечето от тях съм съгласна, макар че някои биха могли да се обединят. Не съм съгласна обаче с принос №3, посочен на с. 31 в автореферата, тъй като систематичен обзор и критика на съществуващите теории за понятията съществува в българската философска книжнина от 2007 г. насам, например в статията на Карагеоргиева и Иванов и в книгата на Карагеоргиева от 2013 г. В принос № 6 е допусната езикова грешка. В целия текст има правописни, печатни и пунктуационни грешки, както е обикновено за дълги текстове. Използваната литература е подбрана адекватно, всички издания са академично приемливи.

Въз основа на казаното дотук заявявам, че ще гласувам с „да“ за присъждането на образователната и научна степен „доктор по философия“ на Марта Петрова.

12.05.2021

София

Проф. дфн Анета Карагеоргиева